

PAPER DETAILS

TITLE: CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA İZMİR BASININDA BİR MİZAH ÖRNEĞİ: YENİ GÜN
GAZETESİ KARİKATÜRLERİ

AUTHORS: Murat KAYA

PAGES: 81-100

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/961979>

Geliş Tarihi: 18 Kasım 2019

Kabul Tarihi: 31 Ocak 2020

Araştırma Makalesi/Research Article

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA İZMİR BASININDA BİR MİZAH ÖRNEĞİ: YENİ GÜN GAZETESİ KARİKATÜRLERİ

Murat KAYA*

Öz

1925-1926 yıllarında İzmir'de yayımlanan Yeni Gün gazetesinde çok sayıda karikatür yer almıştır. Yeni Gün karikatürleri, Cumhuriyet'in erken dönemindeki mizah anlayışının küçük bir kısmını oluşturmaya rağmen, gazetede yayımlanan karikatürler genel anlamda Türk mizahının portresini bizlere yansıtmaktadır. Dönemin popüler karikatür sanatçılarının çizimlerini Yeni Gün gazetesinde bulmak mümkündür. Yeni Gün'de yayımlanan karikatürlerde sosyal hayat ön plana çıkmaktadır. Zaman zaman siyasi nitelikli karikatürler yayımlanıyor olsa da, sayıları çok fazla değildir. Karikatürlerde dans, balo, kadın giyimi, şapka, moda gibi kavramlar sık sık işlenmiştir. Karikatürlerde ele alınan bu konular Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Türk modernleşmesini göstermesi bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Gün gazetesi, İzmir basını, Karikatür, Mizah, Türk modernleşmesi

A SAMPLE OF HUMOUR IN THE PRESS OF İZMİR IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC: YENİ GÜN NEWSPAPER CARICATURES

Abstract

A large number of caricatures were included in Yeni Gün newspaper published in İzmir in 1925-1926. The caricatures of Yeni Gün not only constitute a small part of the republican sense of humour in the early period, but generally reflect the whole portrayal of Turkish humour. It is possible to find drawings of popular caricaturists in the Yeni Gün newspaper. In the

* Uzman, muratkaya1283@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2976-849X.

caricatures published in Yeni Gün, social life comes forefront. Time to time, political caricatures were being published, but they were not very much. Subject such as dance, ball, women's clothing, hats, fashion are often drawn in caricatures. These issues discussed in the caricatures are important for reflecting the Turkish modernization in the early years of the republic.

Keywords: Yeni Gün newspaper, İzmir press, Caricature, Humour, Turkish modernization

Giriş

Karikatürler, çizildikleri dönemin siyasi, kültürel, sosyo-ekonomik yapısı hakkında önemli ipuçlarını içinde barındırmaktadır. Bundan dolayı tarih çalışmalarında karikatürlerin kullanılması, tarihe farklı bakış açıları kazanılması bakımından önemlidir. Karikatür kültürü, Tanzimat döneminde Osmanlı coğrafyasına girmiştir. Osmanlı basınındaki ilk karikatür örneği 1867 yılında, adı daha sonra "İstanbul" olan "Ayine-i Vatan" gazetesinde yayımlanmıştır¹. Karikatürler bu tarihten itibaren çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanarak popüler bir hale gelmiştir. İzmir'de ilk mizah gazetesi 1875 yılında Kara Sinan adıyla yayın hayatına başlamıştır².

II. Abdülhamit döneminde basın faaliyetlerindeki azalma karikatürleri de etkiledi. Bu dönemde karikatüristler çeşitli zorluklara göğüs germek zorunda kalmaktaydı. II. Meşrutiyet döneminde basının üzerindeki baskının azalmasıyla birlikte mizah dergilerinin sayısında büyük bir artış yaşandı³. Böylece Tanzimat ile başlayan karikatür geleneği gelişip, olgunlaşma şansına sahip oldu. Cumhuriyet dönemindeki mizah anlayışı, II. Meşrutiyet döneminde olgunlaşan karikatür birikiminin üzerine kurulmuştur.

Çalışmamız İzmir'de çıkan Yeni Gün gazetesinde yayımlanan karikatürlerle sınırlandırılmıştır. Yeni Gün, işgal yıllarında değişik şehirlerde yayın hayatını sürdürmüş, bir süre sonra ise yerini Cumhuriyet gazetesine bırakmıştır. 19 Temmuz 1925 tarihinde Yeni Gün gazetesi İzmir'de yeniden yayın hayatına başlamıştır. Yunus Nadi'nin, bir yandan Cumhuriyet gazetesini çıkarırken, Yeni Gün'ü İzmir'de yeniden yayın hayatına sokmasının nedeni sorgulanması gereken bir konudur. Gazetenin ilk nüshaları günümüze ulaşmadığı için bunun kesin bir yanıtını vermek mümkün değildir. Bizim düşüncemize göre, Yunus Nadi yenilikleri savunmak ve İzmir ile geçmişe

¹ Üstün Alsaç, *Türkiye'de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 25.

² Zeki Arıkan, *İzmir Basın Tarihi (1868-1938)*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2006, s. 31; Efdal Sevinçli, *İzmir Basın Tarihi*, İBB Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi Yayınları, İzmir, 2019, s. 84.

³ Dönemin mizah basınıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hamza Altın, *II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014.

dayanan bağlarını koparmamak için Yeni Gün gazetesini yeniden yayın hayatına sokmuştur. 1926 yılının Nisan ayının ortasına kadar gazete çıkmaya devam etmiştir⁴. İzmir'de 9 ay boyunca yayımlanan gazetede çoğu ilk sayfada olmak üzere çok sayıda karikatür yer almıştır.

Çalışmamız kapsamında Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nde bulunan Yeni Gün gazetesine ait nüshaların tamamı incelenmiştir. Ancak söz konusu koleksiyonda 10 Ağustos 1925 tarihi öncesine ait Yeni Gün gazetesinin sayıları bulunmamaktadır. 10 Ağustos'u takip eden günlerde de bazı eksik ve yırtılmalar mevcuttur. Bu eksiklikleri gidermek için, farklı arşivlerden Yeni Gün sayılarına ulaşmaya çalışmamıza rağmen, eksik nüshaları bulmak mümkün olmamıştır. 1925-1926 yılları Türk devriminin ve Türk modernleşmesinin önemli bir dönemini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Yeni Gün'de yayımlanan karikatürler üzerinden Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki mizah anlayışını ele almak ve Türk modernleşmesinin bir portresini çizmek hedeflenmektedir.

I. Karikatür ve Tarih

Tarih yazımında tarihçinin en temel dayanağını arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Ancak kimi zaman arşiv belgeleri incelenen dönemi doğru anlayabilmek için yeterli olmamaktadır. Bundan dolayı, tarihçiler arşiv belgelerinin yanı sıra, o belgeleri destekleyici nitelikte çeşitli unsurları, tarihsel olguları ortaya çıkarmak için kullanmaktadır. Karikatürler bu unsurlardan sadece bir tanesidir. Karikatürler ve mizah kültürü genel olarak sivri bir lisanı içinde barındırmaktadır. Karikatürlerde toplumsal sorunlar abartılı bir üslupla ele alınır. Böylece bu sorunlar belirgin bir şekilde karikatüristlerin çizimlerine yansır.

Karikatürleri sadece güldürme ya da yerme aracı olarak görmek yetersizdir. Karikatürlerin önemli işlevlerinden birisi kamuoyu oluşturmaya neden olmasıdır⁵. Karikatüristler tartışmalı konularla ilgili çizim yaparak toplumun belli bir kesimini yönlendirebilmektedir. İktidarın uygulamalarını meşrulaştırmaya hizmet edebildikleri gibi, iktidarı tenkit ederek kamuoyunu iktidara karşı kıskırtabilirler. İkinci durum geçerli olduğunda siyasi iktidarla karikatüristler arasında çeşitli sorunlar yaşanır. Karikatür tarihi incelenirken, sansür uygulamaları sık sık karşımıza çıkmaktadır. İktidarların çoğu zaman karikatürlere tahammül edemeyip, sansüre başvurmalarının arkasında karikatür sanatının kamuoyu oluşturma işlevi yatmaktadır. Ayrıca, karikatürlerin kamuoyu oluşturmadaki önemini dönemin gazete reklamlarında görmek mümkündür. Gazetelere verilen reklamların bir kısmı karikatür olarak

⁴ Zeki Arıkan, *a.g.e.*, s. 157-158.

⁵ Orhan Koloğlu, *Türkiye Karikatür Tarihi*, Bileşim Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 5.

tasarlanmaktaydı. Böylece tanıtılan ürünlerin daha fazla dikkat çekmesi hedefleniyordu.

Karikatürlerin önemli özelliklerinden birisi içinde bulunulan dönemin entelektüel birikimini gözler önüne sermesidir⁶. Bu birikim karikatürlerde değil, karikatristlerde saklıdır. Karikatürlerde çoğu zaman ortalama ve basitlik üzerine çizimler yapılıyor olsa da, bunları çizen kişiler sıradan değil, güncel olayları doğru bir şekilde algılayıp herkesin anlayacağı bir üslupla okuyucularına sunacak birikime sahip kimselerdir. Karikatüristler sahip oldukları entelektüel birikim doğrultusunda eserler vermektedir. Eserlerinde sahip oldukları birikimleri yoğun bir şekilde yansıtmak yerine sadeliği ön planda tutmalarının nedeni karikatürün basitlik üzerine kurulu bir sanat olmasıdır.

Karikatürler olanı olduğu gibi aktarmanın ötesinde çoğu zaman hayal gücüyle şekillendirilmektedir. Karikatristin dünyaya bakış aışı çerçevesinde resmedilip, yazıyla bütünleştirilen eserler incelenirken belli bir düşünce süzgecinden geçirilmelidir. Böylece hayal gücü ve gerçek arasında ayırım yapılabilir. Ancak, bu ayırım yapılırken hayal gücünün en az gerçeklik kadar önemli olduğu unutulmamalıdır. Çünkü karikatürler belli bir düşüncenin ürünüdür, tarihi için onu önemli kılan detay budur.

Tarihin her döneminde iktidar ve muhalefet arasında çatışma yaşanmıştır. Bu atışmanın somut örneklerini karikatür dünyasında bulmak mümkündür. İktidarın uygulamalarını destekleyen karikatürlerle iktidarı sert bir dille eleştiren karikatürler, iktidar-muhalefet savaşının mizah ayağını oluşturmaktadır. Siyasi tarih yazımında karikatürlerden faydalanmak iktidar-muhalefet arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılmasını sağlar.

Karikatürün sınırları, karikatüristin hayal gücüyle doğru orantılıdır. Bundan dolayı, karikatüristler toplumu ilgilendiren bütün olaylarla ilgili çizimler yapabilmektedir. Sıradan insanı konu edinen karikatürler kimi zaman önemsiz gibi gözüküyor olsa da, bu karikatürlerden gündelik hayata ilişkin çıkarımlar yapmak mümkündür. Çalışmamız kapsamında incelediğimiz karikatürler gündelik hayat açısından son derece önemlidir.

II. İstanbul'dan İzmir'e Yeni Gün Gazetesi

3 Eylül 1918 tarihinde Yunus Nadi tarafından kurulan Yeni Gün gazetesi Türk basın tarihinde özel bir yere sahiptir. İstanbul'da yayın hayatına başlayan gazete Ankara ve Kayseri gibi şehirlerde faaliyet gösterdikten sonra son olarak

⁶ Fevzi akmak, "Ay Dede ve Karagöz Mizah Dergilerinde Türk Kurtuluş Savaşı", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu*, yay. haz. Arzu Güvenç, Murat Saygın, C. II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s. 1113.

İzmir'de çıkmaya başlamıştır. Yeni Gün gazetesi yayın hayatına ilk başladığı dönemde Amerika'ya güven duyan bir yayın anlayışına sahipti. Yunus Nadi, Wilson Prensipleri Derneği'nin üyelerinden birisiydi. Amerika Yardım Kurulu'nun Anadolu'da yaptığı gezinin fırsata dönüştürülmesinin savunulduğu haber örneğinde olduğu gibi, gazetede yer alan çeşitli yazılarda Amerika'ya duyulan güven açık bir şekilde ifade edilmekteydi⁷. Bu yayın anlayışı kısa bir süre sonra değişmiş ve Mustafa Kemal Paşa'yı ön plana çıkaran bir anlayışa dönüşmüştür⁸.

Gazetede Mustafa Kemal Paşa ile ilgili en dikkat çekici yayınlardan birisi Birinci Dünya Savaşı'na katılan komutanlarla ilgili yapılan ödüllü müsabakadır. Yapılan müsabaka kapsamında gazete sütunlarında savaşta ismini duyuran komutanların silüetleri verilmekte, daha sonraki günlerdeyse bu komutanlar hakkındaki bilgiler fotoğraflarıyla beraber yayımlanmaktaydı. Yeni Gün gazetesi, okuyucularından silüetlerle komutanların fotoğraflarını eşleştirmesini istiyordu. 20 gün sürmesi öngörülen yarışma sonucunda askerlerin silüetlerini doğru bir şekilde eşleştirerek birinci olan kişi 75 Osmanlı lirası kazanacaktı⁹. Mustafa Kemal Paşa'nın gölgeli resmi 29 Eylül 1918 tarihinde yayımlanırken, fotoğrafı ve kendisi hakkındaki bilgi ise 10 Teşrinievvel 1918 tarihinde yayımlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa okuyuculara "Ordu kumandanlarımızdan Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Paşa" olarak takdim edilmiştir¹⁰.

Yeni Gün, İstanbul'un fiilen işgal edilmesinin ardından 26 Mart 1919 tarihinde kapatıldı. Gazete altı buçuk ay kapalı kaldıktan sonra 11 Ekim 1919 tarihinde tekrardan yayın hayatına başladı. Ancak işgal altında olan bir şehirde basın faaliyeti sürdürmek oldukça güçtü. Gazetenin İstanbul'daki yayın hayatı 12 Nisan 1920 tarihinde sona erdi. Yunus Nadi kısa bir süre içinde Ankara'ya gitti ve Ağustos ayından itibaren gazetesini Milli Mücadele hareketinin merkezinde yayımlamaya başladı¹¹.

9 Ağustos 1920 tarihinde Ankara'da yeniden yayın hayatına başlayan gazetenin ismine küçük bir ilave yapıldı. Gazete bundan sonra "Anadolu'da Yeni Gün" ismiyle yayın hayatına devam etti¹². Yunus Nadi yönetimindeki gazete Milli Mücadele hareketini yönetenlerin yarı resmi sözcülüğünü yapmaktaydı¹³. Bu dönemde özellikle Yunan işgaline karşı halka umut veren haberler gazete sütunlarında yer alıyordu. Fakat Yunan ilerlemesinin önüne

⁷ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 103.

⁸ Zeki Arıkan, *a.g.e.*, s. 156.

⁹ Zeki Arıkan, "Yeni Gün'ün Müsabakasında Mustafa Kemal Paşa", *Atatürk Yolu*, III/11 (1993), s. 251.

¹⁰ Zeki Arıkan, *a.g.m.*, s. 253.

¹¹ Hıfzı Topuz, *a.g.e.*, s. 103-104.

¹² Nurettin Gülmez, *Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s. 1.

¹³ Hıfzı Topuz, *a.g.e.*, s. 125.

geçilemeyince meclisin Ankara'dan taşınması gündeme gelmişti. Yunus Nadi, meclisin olduğu yerde faaliyet göstermesi kararlaştırılmış olmasına rağmen, olası işgal tehlikesine karşı gazetesini Kayseri'ye taşıma kararı aldı.

Anadolu'da Yeni Gün'ün Kayseri'deki yayın hayatı çok uzun sürmedi. Kayseri'de 31 sayı çıktıktan sonra, gazete tekrardan Ankara'ya döndü¹⁴. Yunanlılara karşı Sakarya Savaşı'nda elde edilen zaferin ardından Ankara üzerindeki tehlike bertaraf edilmişti. Gazete Ankara'da güvenli bir şekilde yayın hayatına devam etti. Yunus Nadi, Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte, Yeni Gün'ün yayın hayatına yeni bir başlangıç yapabilmek için son verdi. Yaklaşık 7 aylık bir aranın ardından Yeni Gün gazetesi, Cumhuriyet gazetesi ismiyle yayın hayatına başladı.

Yeni Gün, yerini Cumhuriyet'e bırakmasından kısa bir süre sonra, 19 Temmuz 1925 tarihinden itibaren İzmir'de yeniden yayın hayatına başladı¹⁵. Böylece Milli Mücadele'nin en önemli gazetelerinden birisi İzmir halkının hizmetine girdi. Burada cevaplanması gereken önemli bir soru bulunmaktadır: "Bu gazete neden bu tarihte ve neden İzmir'de yeniden yayın hayatına başladı?". Çalışmamızın girişinde belirttiğimiz gibi Yeni Gün gazetesinin ilk nüshaları maalesef günümüze ulaşmamıştır. Bu nüshalar günümüze ulaşsaydı, bu sorunun kesin bir yanıtını bulmak mümkün olabilirdi. Bu soruya Yunus Nadi'nin siyasi kimliği üzerinden yanıt bulmaya çalışacağız. Yunus Nadi, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın en koyu savunucularından birisiydi. Ayrıca Yeni Gün'ün İzmir'de yeniden çıkma sürecinde Mahmut Esat (Bozkurt) önemli rol oynamıştı¹⁶. Bundan dolayı Yeni Gün gazetesiyle Cumhuriyet Halk Fırkası arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

Yunus Nadi, gazeteci olmasının yanı sıra siyasi kimliğiyle de öne çıkmaktadır. Yeni Gün gazetesinin yayın hayatına İzmir'de tekrardan başlamış olması tesadüfi bir tercih değildir. İzmir, Yunus Nadi için son derece önemli bir şehirdir. Yunus Nadi, Meclis-i Mebusan'da önce Aydın daha sonra İzmir mebusu olarak faaliyet göstermiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk döneminde İzmir mebusu görevini sürdürmeye devam etmiştir¹⁷.

Takrir-i Sükûn kanunu sonrasında muhalif basın büyük ölçüde susturulmuştu¹⁸. Türk devriminin en hızlı evrelerinden birinin yaşandığı bu dönemde, devrimleri savunacak yayın organlarının sayısı önemliydi. Cumhuriyet gazetesinin İstanbul merkezli yaptığı yayın politikasını, Yeni Gün

¹⁴ Ali Rıza Önder, *Kayseri Basın Tarihi*, Kayseri İşçi Kredi Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1972, s. 40.

¹⁵ Arıkan, *İzmir Basın Tarihi*, s. 157.

¹⁶ Ahmet Cemaleddin Saraçoğlu, *Gazeteler, Gazeteciler ve Olaylar Etrafında Mütareke Yıllarında İstanbul*, yay. haz. İsmail Dervişoğlu, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 288.

¹⁷ TBMM Albümü 1920-2010, C. I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 36.

¹⁸ Hasan Türker, *Türk Devrimi ve Basın 1922-1925*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2000, s. 221-232.

İzmir merkezli olarak uygulayacaktı. Yeni Gün gazetesi tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması hakkındaki kanundan “Hurafeleri Yıkan Kanun” olarak bahsederek devrimlerin ateşli bir savunucusu olduğunu göstermiştir¹⁹. Fakat Yeni Gün gazetesi iktidarın sesi olma gibi bir yayın politikası izlememiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın İzmir’deki en önemli savunucularından İsmail Hakkı (Ocakoglu) Yeni Gün gazetesinde yazılar kaleme almıştır²⁰. Üstelik İsmail Hakkı sadece yazar olmanın ötesinde, Yeni Gün gazetesinin İzmir’de çıkma sürecinde Yunus Nadi ile iletişim haline olmuştur²¹.

Yunus Nadi Cumhuriyet ve Yeni Gün gazetelerinin hem sahibi hem de başyazarıydı. Ancak Yeni Gün İzmir’de yayın hayatına başladıktan sonra gazetede yayımlanan yazılarda Yunus Nadi imzasına rastlamak mümkün olmamıştır²². Görsellik açısından bakıldığında Cumhuriyet ile Yeni Gün büyük ölçüde birbirine benziyordu. Her iki gazetede de karikatürler ve fotoğraflar ön plandaydı.

İzmir’de yayımlanmaya başlanan Yeni Gün gazetesi, Anadolu’da Yeni Gün ile aynı logoyu kullanmaktaydı. Logonun altında bulunan tarih 1334 (1918) yılına aitti. Bu tarih, Yeni Gün gazetesinin İstanbul’da yayın hayatına başladığı yılı göstermektedir. Ancak gazetenin nüshalarının sıralaması, Anadolu’da Yeni Gün’ü takip etmek yerine 1’den başlamakta idi. Anadolu’da Yeni Gün gazetesinin alt başlığı siyasi-ilmi-edebi Türk gazetesi iken, İzmir’de çıkan Yeni Gün gazetesi siyasi Türk gazetesi olarak tanımlanıyordu. Yeni Gün, Cumartesi günleri dışında haftanın her günü yayımlanmaktaydı²³. Gazete bazı istisnai durumlarda Cumartesi günleri de yayımlanmıştı. Buna örnek olarak 28 Teşrinisani 1925 tarihli Yeni Gün nüshası gösterilebilir.

Ahmed Cemaleddin Saraçoğlu, Yunus Nadi’nin hem İstanbul’da hem de İzmir’de gazete çıkarmasının sadece manevi bir zevk olduğunu, Yeni Gün gazetesinin İzmir’de kendi masraflarını bile çıkaramadığını dile getirmiştir²⁴. 1926 yılının Nisan ayında Yeni Gün gazetesinin İzmir günleri sona ermiştir. Hizmet gazetesi, Yeni Gün gazetesinin abone ve ilan hesaplarının Yeni Asır gazetesine devredildiğini İzmirliyle duyurmuştur²⁵.

¹⁹ Zeki Arıkan, *İzmir Basın Tarihi*, s. 159.

²⁰ Ömer Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 274-275; Efdal Sevinçli, *a.g.e.*, s. 239.

²¹ Ahmet Cemaleddin Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 287.

²² Zeki Arıkan, *İzmir Basın Tarihi*, s. 157.

²³ Zeki Arıkan, *İzmir Basın Tarihi*, s. 157.

²⁴ Ahmet Cemaleddin Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 287.

²⁵ Zeki Arıkan, *İzmir Basın Tarihi*, s. 158.

III. Yeni Gün Karikatürleri ve Karikatüristleri

Osmanlı Devleti'nde karikatürler, mizah dergileri sayesinde popüler hale geldi. Sonraki süreçte gazetelerde de karikatürler yer almaya başladı. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, karikatürlerin gazetelerde yayımlanma oranında büyük artış oldu. Gazetelerin çoğu ilk sayfalarında okuyucularına karikatürler sunmaya başladı. Akşam, Vakit, Cumhuriyet, Tevhid-i Efkar, İkdâm gibi gazetelerde karikatürler yayımlanmaktaydı²⁶. İzmir basınında Yeni Gün ve Yanık Yurt gazetelerinde karikatürler yer alıyordu. Gazetelerde karikatürlerin ve görselliğin ön plana çıkması okuyucuların dikkatini çekmekte ve tirajı olumlu bir şekilde etkilemekteydi.

Gazetelerde yayımlanan karikatürlerde ilk dikkat çeken unsur karikatür ve manşet arasındaki ilişkidir. Yeni Gün karikatürlerinde sosyal hayata ilişkin karikatürler ön planda olduğu için, genellikle karikatürler manşetten bağımsız bir içeriğe sahiptir. Önemli siyasi gelişmelerin olduğu dönemlerde, karikatürlerin içeriği değişmekte ve siyasi mesaj verme isteği ön plana çıkmaktadır. Bu tarz karikatürler yayımlandığında manşet ve karikatür birbirini tamamlar nitelikte olmaktadır. Karikatür ve manşetin birbirini tamamlamasının kamuoyu oluşturmayı kolaylaştırdığı söylenebilir.

Yeni Gün gazetesini dönemin İzmir gazetelerinden ayıran en önemli özellik görselliğe verilen önemdi. Bu dönemde İzmir'de çıkan gazetelerde fotoğraflara çok fazla yer verilmemekteydi. Yeni Gün'ün yayın anlayışındaysa fotoğraflar ön plana çıkıyordu. Fotoğrafların dışında gazetede yayımlanan karikatürler görselliğe verilen önemin bir başka göstergesidir. Fotoğraf ve karikatürün ön planda olması okuyucuların dikkatini çekmesi bakımından önemlidir. Yeni Gün'ün dışında Yanık Yurt gazetesinde zaman zaman karikatürler yayımlanmaktaydı. Ancak söz konusu gazetede yayımlanan karikatürlerin sayısı oldukça azdır. 1925-1926 yıllarında İzmir'de yayımlanan diğer gazetelerde birkaç küçük örnek ve reklam sayfaları dışında karikatürlere rastlamak pek mümkün değildir.

Yeni Gün karikatürleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemindeki Türk mizahının küçük bir örneğidir. Ancak bu örnek üzerinden, Türk mizahının genel bir portresini çizmek mümkündür. Dönemin ünlü karikatüristlerinin çizimleri Yeni Gün sayfalarında yer alıyordu. Ratip Tahir, Ramiz Gökçe, Zeki Cemal, Ahmet Rifkî, Muhittin, İsmail Hakkı ve daha birçok çizerin karikatürleri Yeni Gün'de yayımlanmıştır. Bu kişilerin yapmış olduğu çizimlere Akbaba, Karagöz, Zümrüdüanka gibi mizah dergilerinde ve bunların yanı sıra pek çok gazetede rastlanmaktadır. Yeni Gün'de karikatürlerin önemli bir kısmı çizerlerinin imzasıyla birlikte yayımlanmıştır. Zaman zaman imzasız karikatürler de gazetede yer almıştır. Yayımlanan bazı karikatürlerde ise

²⁶ Turgut Çeviker, *Karikatürkiye*, C.I, NTV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 22.

yabancı çizerlerin imzaları bulunuyordu. Bu tarz karikatürlerin üzerine sonradan Osmanlıca yazı eklenmiş olma ihtimali oldukça yüksektir. Dönemin değişik gazetelerinde böyle uygulamalar görülmekteydi²⁷. Bunların yanı sıra, gazetede yayımlanan bazı karikatürler, belli bir süre sonra aynı çizimle fakat farklı bir yazıyla gazetede yer alabilmekteydi.

Yeni Gün gazetesinde en fazla çizimine rastlanan karikatüristlerin başında Ratip Tahir gelmekteydi. Ratip Tahir, hakkında açılan davalarla Türkiye Cumhuriyeti tarihine ismini yazdırmış bir çizerdir. Onun Yeni Gün'de yayımlanan eserleri, "Deli Ratip" olarak bilindiği gençlik yıllarına denk gelmektedir ve bu eserler kendisinin yurtdışında eğitim almadan önceki çizimlerinden oluşmaktadır. Ratip Tahir'in yurtdışına resim eğitimi almak için gönderilmesi ilginç bir anıya dayanıyor. Genç karikatürist Ankara Palas'ta otururken birkaç masa ötesine Mustafa Kemal Paşa gelmiştir. Bunun üzerine, gençliğin verdiği cesaretle birlikte cebinden çıkardığı bir not defterine Mustafa Kemal Paşa'nın portresini çizerek kendisine göstermiştir. Deli Ratip'in yapmış olduğu bu hareket ortamın biraz karışmasına neden olurken, Mustafa Kemal Paşa bu genci yanındaki sandalyelerden birisine oturtmuştur. Sohbet sırasında genç karikatüristin resim eğitimi almadığını öğrenen Mustafa Kemal Paşa, onun yurtdışına gitmesini sağlamıştır. Ratip Tahir, 1926 yılında Paris'e giderek resim eğitimi almaya başladı²⁸. Böylece, bir yandan resim eğitimi alırken, öte yandan görgüsünü arttırma fırsatı elde etti²⁹. Paris'ten döndükten sonra bıraktığı yerden karikatür çizmeye devam etti.

Ramiz Gökçe, Yeni Gün'de karikatürleri yayımlanan başka bir önemli isimdir. Ramiz Gökçe'nin resim çizmeye yönelik merakı küçük yaşlarında başlamıştır. Ailesi onun bu merakını, resim çizerek geçimini sağlayamayacağı gerekçesiyle desteklemiyordu. Öğretmenleriye Ramiz Gökçe'nin sahip olduğu yeteneğin farkına varmıştı. Muallim Mektebi'nde öğrenci iken hocaları "...akademi mezunlarına ders verecek kadar mükemmel bir resim hocasıdır." şeklinde övücü sözler söylemekteydi³⁰. Ramiz Gökçe ilerleyen yıllarda iyi bir karikatürist olarak, hocalarının sözlerinde ne kadar haklı olduğunu göstermiştir. Ramiz Gökçe, Türk ve dünya karikatürünü yakından takip ediyordu. Türkiye'deki karikatür dünyasından pek memnun değildi ve dönemin karikatürcülerinin bir kısmını kopyacı olmakla suçlamaktaydı³¹. Kendisine ait karikatürler, Türkiye dışında da ilgi görmüştür. Onunla özdeş hale gelen "Tombul Teyze" karakterine ait karikatürler, farklı bir imzayla

²⁷ Turgut Çeviker, *a.g.e.*, s. 21.

²⁸ Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, C. III, Adam Yayınları, İstanbul, s. 119.

²⁹ Semih Balcıoğlu, *Memleketimden Karikatürcü Manzaraları*, Can Yayınları, İstanbul, s. 2003, s. 58.

³⁰ Hilmi Yücebaş, *Karikatür Üstatlarımız Cem ve Ramiz*, Nuri Dizerkonca Matbaası, İstanbul, 1959, s. 38; Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, s. 104.

³¹ Yücebaş, *a.g.e.*, s. 46.

Yunanistan'da yayımlanmaktaydı³². Ramiz Gökçe'nin Yeni Gün'de yayımlanan karikatürlerinin büyük çoğunluğunda kadınlar ön plandadır.

Yeni Gün'de karikatürler belli bir düzende yayımlanmıyordu. Kimi zaman, günlerce karikatür yayımlanmazken, kimi zaman arka arkaya her gün karikatür yayımlanıyordu. Karikatürler bir istisna dışında, her zaman gazetenin ilk sayfasında yer almıştır. Gazetenin son iki sayfasında yayımlanan reklamlarda sık sık karikatür tarzı ilanlar kullanılmıştır. İlanlarda karikatür kullanılması, karikatürün kamuoyu oluşturma üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

IV. Yeni Gün Karikatürlerinde Sosyal Hayat

Yeni Gün gazetesinde yayımlanan karikatürlerin çoğu sosyal hayata dair mesajlar taşımaktadır. Kadın kıyafetleri, kadın-erkek ilişkileri, sinema, balo, dans, moda, evlilik, şapka gibi farklı konularda karikatüristlerin çizimleri gazete sütunlarında yer almıştır. Bu tarz karikatürler gündelik hayat ve Türk modernleşmesi hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır. Özellikle kadının toplumdaki konumunun değişimini karikatürler üzerinden gözlemlemek mümkündür.

Sosyal hayatın ön planda olduğu karikatürlerde eski rejimi temsil edenler ve modernleşmeye ayak uyduramayanlar hedef alınmaktadır. Karikatürlerde Türk devriminin yaratmak istediği yeni insan modeli "ideal insan" olarak okuyuculara sunulmaktadır. Başta kılık-kıyafet olmak üzere geçmişi çağrıştıran pek çok konuda yenilikçi bir tutum sergilenmektedir. Gazetede yayımlanan karikatürlerin işlevi burada daha net ortaya çıkmaktadır. Devrimlerin en önemli evresinde, karikatüristler çizimleriyle iktidara destek olmakta ve yayımlanan karikatürler iktidarın uygulamalarını meşrulaştırmaya hizmet etmektedir. Karikatürlerin içeriği Yunus Nadi'nin Yeni Gün gazetesini İzmir'de yeniden yayın hayatına sokma nedeniyele paralel doğrultudadır.

Türk devriminin en karakteristik özelliklerinden birisi kadına verilen önemdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi kadın-erkek eşitliğine dayanıyordu. Bir kadının yapması mümkün görülmeyen işler, birer birer gerçekleşiyordu. Bunlardan birisi kadınların pilot olarak yetiştirilmesiydi. Gazetede yer alan "Hanımlar da tayyareci olacaklar..." başlıklı karikatürde genç kadın nişanlısına "*Tayyareci Bey artık benimle nişanlandın başka semalarda uçmaya kalkışma. Çünkü ben de tayyareci olup sana yetişirim.*" şeklinde seslenmektedir³³. Kullanılan bu ifade basit bir kıskançlığın ötesinde, kadınların her alanda erkeklerle eşit olma çabası içinde olduğunun göstergesidir. Türk kadınının pilot

³² Balcıoğlu, a.g.e., s. 166.

³³ Yeni Gün, 19 Ağustos 1925.

olma hayali karikatür dünyasıyla sınırlı kalmamış, karikatür yayımlandıktan birkaç yıl sonra ilk Türk kadın pilotu Bedriye Tahir Gökmen brövesini almıştır.

Karikatürlerde en sık işlenen konu kadın kıyafetleridir. Kıyafet konusu üzerinde bu kadar çok durulmasının temel nedeni, Türk kadınının çağdaşlaşma serüveninin içinde yer alıyor olmasıydı. Geçmişten gelen birçok gelenek birer birer yıkılıyor ve Türk devrimi kadını prangalarından kurtarıyordu. Kıyafet moda olmanın ötesinde, çağdaşlığın göstergesi olarak kabul ediliyordu. Kıyafet meselesinin ele alındığı karikatürlerde açık bir şekilde modernleşme karşıtları hedef alınmaktadır. Şapka takan bir kadınla fes takan bir erkeği konu edinen bir karikatür çağdaşlaşma serüvenini gözler önüne sermektedir³⁴:

-“Küçük hanım, şapka sizi pek çok açtı. Çok şeker oldunuz.

-Sen bana söz atmadan evvel başındaki o külhanbey fesini atsan daha iyi edersin.”

Fes ilk zamanlarda Osmanlı modernleşmesinin simgesi iken, zaman içinde bu durum tam tersine dönmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren fesin yerini şapka almıştır. Şapka modernliğin, fes ise geçmişin simgesi olarak görülüyordu. Yeni Gün'de yayımlanan karikatürlerde şapka-fes mücadelesinde modernlikten yana tutum sergileniyordu. Gazetede bir karikatürde yaşlı bir kadın şapka takıp takmayacağına ilişkin soruya “Eğer komşumuzun kızı gibi beni de güzelleştirirse neden giymeyim” yanıtını vermiştir³⁵. Bu örnekten de görüleceği üzere şapka yediden yetmiş bütün toplumun gündeminde olan bir konuydu. Karikatürü çizen kişi meseleyi modernlik ve şıklık açısından ele almıştır.

Karikatüristlerin kıyafet konusunda üzerinde durduğu konulardan birisi kadınların yeni kıyafetlere verdiği önemdir. Kıyafetlere verilen önemin boyutu öylesine büyüktür ki,

Karikatür 1
Yeni Gün, 7 Teşrinievvel 1925

Karikatür 2
Yeni Gün, 10 Kanunusani 1926

³⁴ Yeni Gün, 7 Teşrinievvel 1925.

³⁵ Yeni Gün, 18 Teşrinievvel 1925.

karikatüristler herkesin kasırgadan endişelendiği bir dönemde, kadınların en temel düşüncesinin baloda giyecekleri tuvalet olduğunu çizmiştir³⁶. Erkeklerin, eşlerinin balo için yeni kıyafet yaptırmamaları konusundaki temennileri, karikatür dünyasındaki kadınların düşüncelerini değiştirmek için yeterli değildir³⁷:

-“İnşallah balo için de ayrı elbise yaptırmaya kalkışmazsın.

-Yaptırmaya mecburum, çünkü boğazıma kadar kapalı elbise ile baloya gidersem benimle adam akıllı alay ederler.”

Kadınların yeni kıyafetlere ve bu kıyafetlerin güzelliğine önem vermesinin temel nedeni eşsiz olma isteğidir. Bu istek çeşitli karikatürlerde işlenmiş ve balolarda giyilecek elbiseler seçilirken ilk dikkat edilen unsurun diğer kadınlara benzememek olduğu vurgulanmıştır³⁸. Karikatüristlerin yapmış olduğu vurgulamalardan, kadınların diğer kadınlara güzel gözükmek için yeni elbiseye önem verdiği anlamı çıkmaktadır.

Kıyafet yaratma sürecinde en büyük iş terzilere düşüyordu. Kadınların kendi zevklerine göre seçip aldığı kumaşlar, terzilerin ellerinde birer elbiseye dönüşüyordu. Bazı özel zamanlarda İzmir’deki terziler aşırı yoğun oluyordu. Bu yoğunluğa dair çizilen bir karikatürde İzmir’de bulunan bütün terzihanelerin kadınların işgali altında olduğu belirtilmiştir³⁹. Kıyafet yaratma süreci, kumaş seçimiyle sona ermemektedir. Kadınlar süreci bütün ince ayrıntılarına kadar takip etmektedir. Süreçteki en küçük bir aksaklığın bile kadınlarda mutsuzluğa sebep olduğu bir karikatürde işlenmiştir⁴⁰:

-“Ne oldun böyle ağzını bıçak açmıyor, başın mı ağrıyor?

-Başımıza gelen felaketi sorma.

-Yoksa çocuğa mı bir şey oldu?

Karikatür 3
Yeni Gün, 25 Ağustos 1925

³⁶ Yeni Gün, 19 Kanunusani 1926.

³⁷ Yeni Gün, 10 Kanunusani 1926.

³⁸ Yeni Gün, 2 Mart 1926.

³⁹ Yeni Gün, 6 Kanunusani 1926.

⁴⁰ Yeni Gün, 25 Ağustos 1925.

-Yok canım. Mesele daha mühim: Aldığım kostümlük kumaşa uygun ibrişim bulamadım⁴¹."

Doktor ve hasta kadın arasında geçen "İlacı Eczahane Bulunmayan Hasta" başlıklı karikatürde, doktorun "Hastalığınız ne zaman başladı" sorusuna hasta kadın şu yanıtı vermiştir⁴²: "Kocamın vaad ettiği kürklü mantoyu alamayacağımı bildirdiği günden beri hastayım." Bu karikatürün yanı sıra pek çok karikatürde kadınları en fazla mutlu eden hediyenin kıyafetler olduğuna dair çizimler yapılmıştır.

Karikatüristler, kadınların kıyafet alma konusundaki isteklerini ters açıdan yani erkek gözüyle de ele almıştır. Zevcesi tarafından uyandırılan bir adam uyku sersemliğiyle şu sözleri söylemiştir⁴³: "Neden uyandırdın tatlı bir rüya görüyordum; bana diyordun ki: sıkılma kocacığım senden yeni balo için yeni elbiseler istemeyeceğim." Karikatüristlerin iki taraflı bakış açısı kadınların yeni kıyafet konusundaki hevesinin, erkekleri bunalttığını göstermektedir. Karikatür dünyasında erkeklerin bunalmış olmasına karşı kadınlar çözümü zaman zaman falcılarda aramaktadır. "Yeni Bir İpnomezma Tecrübesi" başlıklı karikatürde geçen diyalog şu şekildedir⁴⁴:

-“İki dakika gözlerime bakınız, sizi hemen uyutacağım ve gönlünüzde ne varsa hepsini size söyleyeceğim.

-Gönlümde olanı bana söylemek bir hüner değildir marifet onu kocamın gönlüne malum etmektir.

-Kocanızın gönlüne malum olmasını istediğiniz şeyi gözlerinize bakmadan da söyleyebilirim.

-Nedir?

-(...) mağazasında teşhir edilen enfes kürkün satın alınarak size verilmesi..."

Cumhuriyet'in ilk yıllarında sosyal hayatın merkezlerinden birisini balolar oluşturmaktaydı. Toplumun belli bir kesimi balolara büyük önem vermekteydi. Balolar sayesinde kadınlar ve erkekler aynı sosyal ortamı paylaşıyordu. Karikatüristler çizimlerinde sık sık baloları ele almıştır. Karikatürlerde balolar ele alınırken, kadın-erkek birlikteliğine vurgu

Karikatür 4
Yeni Gün, 8 Kanunuevvel 1925

⁴¹ "Onlara Göre Felaket" başlıklı bu karikatür, aynı çizimle "Yeni Bir İpnomezma" başlığı ve farklı bir içerikle 8 Kanunuevvel 1925 tarihinde tekrardan yayımlanmıştır.

⁴² Yeni Gün, 9 Teşrinisani 1925.

⁴³ Yeni Gün, 25 Şubat 1926.

⁴⁴ Yeni Gün, 8 Kanunuevvel 1925.

yapılmıştır. Balolar insanların eğlenmesine hizmet etmek dışında farklı görevler de üstlenmektedir. Balolardan elde edilen gelirler zaman zaman çeşitli kurumlara bağışlanıyordu. Karikatüristler, yaptıkları çizimlerle yardımlaşma faaliyetlerinin artmasını sağlıyor ve insanların yardımlaşma faaliyetlerinde bulunulan balolara gitmesini teşvik ediyordu⁴⁵:

-“Hangi balolarda dans etmeyi seversiniz?

-Hasılatı himaye-i etfale terk edilen balolarda dans ettiğim zaman ruhum neşesinden kanatlanıp uçar zannederim.”

Himaye-i Etfal balosuyla ilgili çizilen “Maksat Hayır Olunca” başlıklı karikatürde geçen diyalogda bir kadın hava durumunun olumsuzluğunun kendisine hatırlatılmasına karşı “Dağlara kar değil, yollara ateş yağsa yine gideceğim.” yanıtını vermiştir⁴⁶. Himaye-i Etfal balosu örneğinden görüleceği gibi, popüler kültürle bütünleşen yardım faaliyetlerinin etki gücü oldukça yüksektir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında çağdaşlaşmanın göstergelerinden birisi olarak dans kabul edilir. Balolara verilen önem dansın yaygınlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Değişik yaş gruplarından insanlar, dans konusunda kendilerini geliştirmek için çaba harcıyordu. Dansın popüler hale gelmesi, karikatüristler için ilham kaynağı oluşturmaktaydı. Karikatürlerde dans unsuru işlenirken, kıskançlık duygusu ön plana çıkmaktadır⁴⁷:

-“Seni baloya götürürüm fakat yalnız benimle dans etmek şartıyla...”

-Peki, herkesin karısı başka erkeklerle dans etmeyecekler mi?

-Sen benim henüz nişanlımsın, hele bir kere karım ol da o zaman düşünüyoruz.”

Karikatüristler, gençler ve çocukların dansa olan meraklarını konu edinmiştir. Okula yeni başlayacak bir çocuk kendisine sorulan en fazla hangi derse çalışacaksın sorusuna “spor ve dans derslerine” yanıtını vermiştir⁴⁸. Bir başka karikatürde genç bir kız babasının dans

Karikatür 5
Yeni Gün, 22 Teşrinievvel 1925

⁴⁵ Yeni Gün, 7 Eylül 1925.

⁴⁶ Yeni Gün, 3 Mart 1926.

⁴⁷ Yeni Gün, 31 Kanunuevvel 1925.

⁴⁸ Yeni Gün, 10 Kanunusani 1926.

konusunda kendisini kısıtlamasına karşı çareyi sandalyeyle dans etmekte bulmuştur⁴⁹:

-“Kız, hiç sandalye ile dans edilir mi?

-Zaten dans için babamın müsaade ettiği yaşlı adamın bir sandalyeden, hatta bir odundan farkı yok ki...”

Yeni Gün gazetesi İzmir’de yayımlanıyor olmasına rağmen, yayımlanan karikatürlerin içinde doğrudan İzmir’i ilgilendirenlerin sayısı çok azdır. İzmir ile ilgili karikatürlerin içinde Milli Kütüphane’ye dair yapılan çizim öne çıkmaktadır⁵⁰:

-“Bu akşam nereye gideceksin?

-Milli Kütüphane’nin (Elhamra) idaresindeki sinemasına gideceğim.

-Yahu dün akşam orada değil miydin?

-Dün akşam binanın letafet ve zarafetine meftun ve hayran olarak vaktimi geçirdim. Bu akşam da filmin müstesna güzelliğini temaşa edeceğim.”

İzmir’de bulunan Milli Kütüphane sadece İzmir’in değil, Türkiye’nin en değerli kültür miraslarından ve bilgi kaynaklarından birisidir. IV. İttihat ve Terakki Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda 6 Temmuz 1912 tarihinde Milli Kütüphane İzmir’de açılmıştır⁵¹. Milli Kütüphane’nin giderlerini karşılamak için 1913 yılının başında bir sinema binası hizmete girmiştir⁵². Böylece kütüphane maddi sıkıntılara karşı gelir kaynağı elde etmiştir. Kısa bir süre sonra daha büyük bir kütüphane ve sinema binası için inşaat çalışmalarına başlanmıştır. Yeni sinema binası 1926 yılında, kütüphanenin yeni binasıysa 1933 yılında tamamlanmıştır⁵³. Elhamra sinemasıyla ilgili karikatürün yayımlandığı tarihlerde, İzmir basınında sinema binası hakkında çeşitli haberler yapılmaktaydı. Çıkan haberlerde yeni sinema binasının ihtişamı ön planda tutuluyordu⁵⁴. Karikatürde de binanın güzelliği ön planda tutulmuştur.

Karikatür 6

Yeni Gün, 21 Kanunuevvel 1925

⁴⁹ Yeni Gün, 22 Teşrinievvel 1925.

⁵⁰ Yeni Gün, 21 Kanunuevvel 1925.

⁵¹ Ö. Faruk Huyugüzel, İzmir Milli Kütüphanesi, İzmir Milli Kütüphane Vakfı, İzmir, 1997, s. 9-12.

⁵² Huyugüzel, İzmir Milli Kütüphanesi, s. 13.

⁵³ Huyugüzel, İzmir Milli Kütüphanesi, s. 19.

⁵⁴ Ahmet Gürlek, 100. Yılında İzmir Milli Kütüphane, İBB Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi Yayınları, İzmir, 2012, s. 150.

Gösterime sunulan filmlerin güzelliğinin, sinema salonunun güzelliğinin gölgesi altında kaldığı vurgulanmıştır.

V. Yeni Gün Karikatürlerinde Siyasi Hayat

Yeni Gün gazetesinde yayımlanan siyasi karikatürlerin sayısı çok fazla olmamakla birlikte, Türkiye gündemini meşgul eden önemli olaylara ilişkin karikatürler zaman zaman gazete sütunlarında yer almıştır. Musul meselesi, Türk-Rus ilişkileri, şapka devrimi gibi konularda siyasi olaylar mizahi bir üslupla değerlendirilmiştir. Söz konusu karikatürlerde iktidara duyulan güven açık bir dille ifade edilmiştir. Siyasi karikatürlerin yayımlandığı günlerde karikatür ve manşet arasında bağlantı olduğu göze çarpmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yılları Türkiye'nin aktif bir dış politika izlediği dönemdir. Yıllardır süren savaş ortamının sona ermesinin ardından, Türkiye Cumhuriyeti çeşitli antlaşmalar imzalamıştır. Antlaşmaların imzalanmasının ardından, henüz çözüme kavuşmamış bazı sorunlar karşısında Türkiye'nin eli güçlenmiştir. Milli Mücadele yıllarından gelen birikimle birlikte Cumhuriyet'in ilk yıllarında Rusya ile bir yakınlaşma olmuştur. 1925 yılının sonlarında bu yakınlaşma, imzalanan bir antlaşmayla resmileşmiştir. Antlaşmanın imzalandığı tarih son derece önemlidir. Milletler Cemiyeti'nin 16 Aralık 1925 tarihinde Musul konusunda Türkiye aleyhinde karar almasından bir gün sonra, Türkiye ve Rusya arasında Dostluk-Saldırmazlık Antlaşması imzalandı⁵⁵. Yaşanan bu gelişmelerin ardından Yeni Gün gazetesinde Türk-Rus ilişkilerinin önemini gösteren "Türkiye-Rusya Anlaşmasından Sonra" başlıklı bir karikatür yayımlanmıştır⁵⁶:

Karikatür 7
Yeni Gün, 24 Kanunuevvel
1925

-“Cemiyet-i Akvam’ın son kararı hakkında neler söyleniyor?”

-Çok şeyler söylenmiyor ama, çok şeyler yapılacak zan ediyorum.”

Karikatürün başlığı ve içeriği Türk-Rus Antlaşması ile Cemiyet-i Akvam’ın aldığı kararların birbiriyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Cemiyet-i Akvam’ın aldığı karara göre “Brüksel hattı” Türkiye-İrak sınırı olarak

⁵⁵ Kâmuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, TTK Yayınları, Ankara, 2010, s. 116.

⁵⁶ *Yeni Gün*, 24 Kanunuevvel 1925.

belirlendi. Musul'un Türkiye'den kopartılması anlamına gelen bu kararın ardından, bölgede en etkili güç İngiltere olmaya devam edecekti. Türkiye bunun karşısında Sovyet Rusya ile yakınlaşarak Musul meselesinde elini güçlendirmeye çalışmıştır.

Türkiye Musul konusunda kararlı olduğunu göstermek için askeri müdahale hazırlığını her zaman gündemde tutmuştur. Karikatüristler, olası askeri operasyonlara ilişkin çizimler yapmıştır. "Her Şeyin Fevkinde Vatan Aşkı" başlıklı karikatürde genç bir adam savaştan endişe duyan sevgilisinin "Harp olursa aşkımız ne olacak?" sorusunu "O zaman bütün gençlerin, bütün gençliğin yalnız bir tek aşkı kalacak: düşmandan intikam" şeklinde yanıtlamıştır⁵⁷. Görüldüğü gibi Musul meselesinin silahlı bir şekilde çözülme ihtimali kamuoyunun gündeminde tutulmaya çalışılmıştır.

Karikatür 8
Yeni Gün, 10 Kanunuevvel
1925

Musul meselesiyle ilgili olarak, II. Abdülhamit'e gönderme yapılan karikatürler de mevcuttur. Geçmişle kıyaslama içeren bu karikatürler, eskiden yapılan hataların artık tekrarlanmayacağı anlamına geliyordu. İki İngiliz arasında geçen "Bir Tatlı Su İngiliz'inin Teessüfü" başlıklı karikatürde geçen diyalog şu şekildedir⁵⁸:

- "Ne dersin Musul meselesi kolayca hal edilecek midir?

- Sultan Hamid'in yumuşak tavrı olsaydı meseleyi yirmi dört saat zarfında lehimizde hal ederdik."

Musul sorunu Türkiye'nin en temel gündem maddesi olduğundan dolayı, karikatüristlerin bu konu hakkında düşüncelerini belirtmeleri çok doğaldır. Yeni Gün gazetesinde yayımlanan karikatürlerde hükümete duyulan güven açık bir şekilde belirtilmiş, sorunun Türkiye lehine çözüleceği vurgulanmıştır. Böylesine tartışmalı bir konuda karikatüristlerin yaptığı çizimler, kamuoyunun yönlendirilmesi bakımından önemlidir.

⁵⁷ Yeni Gün, 18 Kanunuevvel 1925.

⁵⁸ Yeni Gün, 10 Kanunuevvel 1925.

1925 yılında gündemin bir başka önemli maddesi şapka meselesiydi. Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu gezisiyle fiili olarak başlattığı süreç, Şapka İktisası Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte resmileşmiştir. Şapkanın yaygınlaşmasına dair karikatürlerin çoğu sosyal hayatı ilgilendirirken, siyasi açıdan bu meselenin ele alındığı çizimler de mevcuttur. Nureddin Paşa'nın şapka kanununa yapmış olduğu muhalefet karikatüristlerin çizimlerine yansımıştır⁵⁹:

-“Nureddin Paşa'ya bir hocanın şapka hediye etmesine ne mana verirsin?

-Ne mana veririm, yine bir hocanın Nureddin Paşa'ya şapka vermesi kadar manidar bir şey söyleyemem.”

Kadınların giydiği etek boyu, kılık kıyafet tartışmaları sırasında temel meselelerden birisini oluşturmaktaydı. Etek boyu meselesi hakkında Yeni Gün gazetesinde çok sayıda karikatür yer almıştır. Karikatüristler bu konu hakkında yaptıkları çizimlerde, sorunu kadınların özgürlüğü açısından ele almıştır. “Susturucu Bir Cevap” başlıklı karikatür, bu konunun siyasi açıdan ele alınmasına güzel bir örnek oluşturmuştur⁶⁰:

“Eteklerin kısılması taraftarı mısın?

-Fikirlerin yükselmesi taraftarıyım, yoksa saçların kesilmesi, eteklerin kısılması veya uzaması gibi adi meseleler bir moda meselesinden başka bir şey değildir.”

Yeni Gün'de yayımlanan karikatürlerden en ilginç olanlarından birisi Mussolini'nin ele alındığı çizimdir⁶¹. Söz konusu karikatürde Mussolini karakteri “Ah! Kabil olsa da bütün cihanın matbuatını emrime amade kılabilsem... Bak o zaman...” ifadesini kullanmıştır. Bu karikatürde, Mussolini'nin basın üzerinde kurduğu baskının ötesinde, yayılmacı fikirlere sahip olduğu da vurgulanmıştır. Mussolini'nin iktidara gelişinin erken

Karikatür 9

Yeni Gün, 27 Teşrinisani 1925

Karikatür 10

Yeni Gün, 8 Kanunusani 1926

⁵⁹ Yeni Gün, 27 Teşrinisani 1925.

⁶⁰ Yeni Gün, 4 Kanunuevvel 1925.

⁶¹ Yeni Gün, 8 Kanunusani 1926.

döneminde bile yayılcı emellere sahip olduğunun karikatüristler tarafından dile getirilmesi dikkat çekicidir. İtalya'nın yayılcı planlarının gazetelerde açık bir şekilde dile getirilmesi, hükümetin de bu planların farkında olduğunun göstergesidir. Bu farkındalık, Balkanlarda ittifak ve birlik arayışlarına neden olmuştur.

Sonuç

Yeni Gün gazetesi İzmir'de sadece 9 ay gibi kısa bir süre çıkmış olmasına rağmen, İzmir basın tarihinde özel bir yere sahip olmuştur. Gazetenin ilk sayfasında yer alan karikatürler, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Türk mizahının önemli bir örneği olarak tarihe geçmiştir. Gazetenin çıktığı dönemde Türk devrimi hızlı bir şekilde ilerlerken, Türk toplumu modernleşme sürecinin içinde yer alıyordu. Yeni Gün karikatürleri bu süreci mizahi bir bakışla görmemizi sağlamıştır. Yayımlanan karikatürlerde modernleşme tarafında yer alınmış ve iktidarın uygulamalarını meşrulaştırmaya hizmet edilmiştir.

Yeni Gün karikatürlerinde özellikle gündelik hayata ilişkin önemli bilgiler bulunmaktadır. Türk kadınının modernleşme serüveni açık bir şekilde görülmektedir. Karikatüristler tarafından en sık işlenen konunun balolar olması, baloların modernleşme sürecindeki önemini göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde baloların büyük bir kısmı gayrimüslimler tarafından düzenlenmekteydi. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikteyse, balolar toplumun değişik kesimlerine hitap eden etkinlikler haline geldi. Sosyal hayatta yaşanan bu dönüşüm, yeni Türk Devleti'nin modern insan yaratma isteğini gözler önüne sermektedir. Balolar, kadın-erkek ilişkileri açısından ayrı bir öneme sahip olmuştur.

Yeni Gün'de yayımlanan siyasi karikatürlerde dış politikada iktidara duyulan güven vurgulanmıştır. Musul meselesi gibi konularda, karikatüristler yapmış oldukları çizimlerle kamuoyunun yönlendirilmesini sağlamıştır. İç politikada şapka konusunda olduğu gibi iktidara destek veren karikatürler yayımlanmıştır. Kısa etek tartışmalarındaysa karikatüristler eleştirel bir tutum sergilemiştir.

Tarih sadece belgeler yığınınından ibaret değildir. Karikatürler, çizgilerin cümlelerle bütünleşmesinden ibaret değildir. Bu eserler, hayal gücüyle şekillendirilmiş olmalarına rağmen çizildikleri dönemi doğrudan yansıtmaktadır. Bundan dolayı, karikatürler incelenen dönemin anlaşılır kılınması için kullanılabilecek unsurlardandır. Yeni Gün gazetesinde yayımlanan karikatürler Türk toplumunun modernleşme serüvenini göstermesi bakımından tarihsel öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

I. Gazeteler

Yeni Gün

II. Kitaplar ve Makaleler

- ALSAÇ, Üstün, *Türkiye’de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- ALTIN, Hamza, *II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014.
- ARIKAN, Zeki, *İzmir Basın Tarihi (1868-1938)*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2006.
- ARIKAN, Zeki, “Yeni Gün’ün Müsabakasında Mustafa Kemal Paşa”, *Atatürk Yolu* III/11 (1993).
- BALCIOĞLU, Semih, *Memleketimden Karikatürcü Manzaraları*, Can Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÇAKMAK, Fevzi, “Ay Dede ve Karagöz Mizah Dergilerinde Türk Kurtuluş Savaşı”. *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu*, C. II, yay. haz. Arzu Güvenç, Murat Saygın, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.
- ÇEVİKER, Turgut, *Karikatürkiye*, C. I., NTV Yayınları, İstanbul, 2010.
- ÇEVİKER, Turgut, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, C. III, Adam Yayınları, İstanbul, 1991.
- GÜLMEZ, Nurettin, *Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’da Yeni Gün*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.
- GÜRLEK, Ahmet, *100. Yılında İzmir Milli Kütüphane*, İBB Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi Yayınları, İzmir, 2012.
- GÜRÜN, Kâmuran, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, TTK Yayınları, Ankara, 2010.
- HUYUGÜZEL, Ö. Faruk, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- HUYUGÜZEL, Ö. Faruk, *İzmir Milli Kütüphanesi*, İzmir Milli Kütüphane Vakfı, İzmir, 1997.
- KOLOĞLU, Orhan, *Türkiye Karikatür Tarihi*, Bileşim Yayınevi, İstanbul, 2005.
- ÖNDER, Ali Rıza, *Kayseri Basın Tarihi*, Kayseri İşçi Kredi Bankası Yayınları, Ankara, 1972.
- SARAÇOĞLU, Ahmet Cemaleddin, *Gazeteler, Gazeteciler ve Olaylar Etrafında Mütareke Yıllarında İstanbul*, yay. haz. İsmail Dervişoğlu, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.
- SEVİNÇLİ, Efdal, *İzmir Basın Tarihi*, İBB Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi Yayınları, İzmir, 2019.
- TBMM Albümü 1920-2010. C.I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.
- TOPUZ, Hıfzı, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015.
- TÜRKER, Hasan, *Türk Devrimi ve Basın 1922-1925*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2000.
- YÜCEBAŞ, Hilmi, *Karikatür Üstatlarımız Cem ve Ramiz*, Nuri Dizerkonca Matbaası, İstanbul, 1959.